

۱۳۵۰۳۳۵

در صورت لزوم

بیت‌الله الحزین

ادبیات نوین ایران

ترجمه و تدوین

یعقوب آژند

تهران

۱۳۹۶

ادبیات نوین ایران

ترجمه و تدوین	یعقوب آژند
ویراستار زبانی - ادبی	اسداله معظمی گودرزی
ویراستار فنی و نمایه ساز	پروانه خادمی
صفحه آرا	آتنا موسوی
طراح جلد	عزیز محسنی
ناشر	کلک سیمین
ناظر چاپ	کلک سیمین
لیتوگرافی، چاپ، صحافی	امیدان
نوبت چاپ	اول
سال چاپ	۱۳۹۶
تیراژ	۱۰۰۰
قیمت	۳۰۰/۰۰۰ ریال

شابک: ۵-۱۶-۷۵۰۶-۶۰۰-۹۷۸

تهران: خیابان آیت الله العظمی بروجردی، دانشگاه، ساختمان فروردین، ط ۸، واحد ۳۳، تلفکس: ۶۶۴۶۸۵۴۵

Kelke_simin@yahoo.com

سازمان اسناد و کتابخانه ملی و معنوی این اثر برای ناشر محفوظ است.

سرشناسه	: آژند، یعقوب، ۱۳۸۸
عنوان و نام پدیدآور	: ادبیات نوین ایران / ترجمه و تدوین یعقوب آژند؛ ویراستار اسداله معظمی گودرزی؛ نمایه ساز پروانه خادمی.
مشخصات نشر	: تهران: کلک سیمین ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری	: ۵۲۸ ص.: مصور.
شابک	: ۹۷۸۶۰۰۷۵۰۶۱۶۵
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
یادداشت	: نمایه
موضوع	: ادبیات ایرانی -- تاریخ و نقد
موضوع	: ادبیات فارسی -- قرن ۱۳ ق. -- تاریخ و نقد
موضوع	: ادبیات فارسی -- قرن ۱۴ -- تاریخ و نقد
موضوع	: سیاست و ادبیات -- ایران -- تاریخ -- قرن ۱۴
موضوع	: ادبیات -- جنبه های اجتماعی -- ایران -- تاریخ -- قرن ۱۴
موضوع	: ایران -- زندگی فرهنگی -- قرن ۱۳ ق. -- ۱۴
شناسه افزوده	: معظمی گودرزی، اسداله، ۱۳۴۹، ویراستار
شناسه افزوده	: خادمی، پروانه، ۱۳۶۱
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۴ الف ۴/آ PIR۳۳۷۵
رده بندی دیویی	: ۸۶۰/۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۹۱۷۴۱۳

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱۱	پیش از هرچیز
۱۵	پاره اول: نگاهی به ادبیات مدرن ایران (وراکویچکوا)
۱۷	فصل اول: نگاهی کوتاه به اوضاع اقتصادی - سیاسی ایران
۱۷	الف) ستیز برای برقرار شدن مشروطیت و سقوط سلسله قاجار
۲۰	ب) ظهور و قدرت گیری رضاخان
۲۱	ج) تحولات سیاسی داخلی و خارج ایران (پس از سال ۱۳۲۰ ش. / ۱۹۴۱)
۲۳	فصل دوم: ویژگی نوزائی ادبی ایران
۲۳	الف) درآمد
۲۶	ب) مطبوعات و نقش آن در ادبیات مشروطه
۳۰	ج) طلیعه نشر مدرن
۳۴	د) شاعران چهره مند دوره مشروطه
۴۱	فصل سوم: حیات ادبی در سالهای ۱۳۰۰-۱۳۲۰ ش. / ۱۹۲۱-۱۹۴۱ م.
۴۱	الف) درآمد
۴۴	ب) نشریات ادبی
۴۶	ج) جریانهای مهم شعر
۵۱	د) نشر فارسی و ظهور داستان نویسی جدید
۵۹	فصل چهارم: جریانهای عمده ادبی پس از سال ۱۳۲۰ ش. / ۱۹۴۱ م.
۵۹	الف) درآمد
۶۳	ب) نشریات ادواری ادبی و فرهنگی
۶۵	۱. نشریات حوزه های دیگر فرهنگی
۶۵	۲. نشریات کتابشناسی
۶۶	ج) اجمالی از شعر معاصر فارسی

۶۸	(د) نثر فارسی پس از سال ۱۳۲۰ ش.
۶۸	۱. رمان و داستان کوتاه تاریخی
۷۰	۲. مضامین اجتماعی در نثر مدرن فارسی
۷۲	۳. نویسندگان چهره‌مند داستان کوتاه
۸۱	توضیحات پاره اول
۹۱	پاره دوم: ادبیات مدرن ایران از دیدگاه‌های مختلف
۹۳	فصل اول: ایران و اروپا در ادبیات مدرن ایران (آ. بوزانی)
۱۱۳	فصل دوم: تحولات نثر نوین فارسی (بی‌ترآوری)
۱۲۵	فصل سوم: نثر فارسی از سال ۱۳۲۵ تا ۱۳۳۲ ش. (میلوش بورکی)
۱۳۷	فصل چهارم: تاثیر قضا و افسانه‌های عامیانه در ادبیات مدرن ایران (الول - ساتن)
۱۴۵	فصل پنجم: خصایص و تحول تصنیف (منیب‌الرحمن)
۱۵۵	فصل ششم: طنز، پند و ملامت (منیب‌الرحمن)
۱۶۵	فصل هفتم: مفاهیم اجتماعی و سیاسی (منیب‌الرحمن)
۱۸۱	فصل هشتم: تأثیرات ادبی اروپا بر نثر (منیب‌الرحمن)
۱۹۵	فصل نهم: انواع ادبی در ایران امروز (د. تر. خووسکی)
۱۹۶	الف) الگوهای پیشین
۱۹۹	ب) شعر در دوره پهلوی
۲۰۲	ج) نثری و انکار فرمهای کهن: نیما یوشیج
۲۰۴	د) شاعران نوگرای معاصر
۲۰۷	آتش (از مقدمه آهنگ دیگر)
۲۰۸	فروغ فرخزاد (گفت و شنود)
۲۰۹	الف. پامداد
۲۰۹	فروغ فرخزاد
۲۱۴	ه) نثر نو فارسی: رمان
۲۱۶	و) نثر نو فارسی: داستان کوتاه
۲۱۷	جماله‌زاده
۲۱۸	صادق هدایت
۲۲۱	صادق چوبک

۲۲۵	ز) نمایش در ایران
۲۲۷	ح) تداوم و تحول
۲۳۱	توضیحات پارهٔ دوم
۲۴۵	پارهٔ سوم: گزیده‌ای از چهره‌های ادبیات نوین ایران
۲۴۷	فصل اول: چهره‌های شعر مشروطه (منیب‌الرحمن)
۲۴۷	الف) محمدتقی بهار
۲۵۴	ب) ابوالقاسم زهوی
۲۵۸	ج) میرزا ابوالقاسم عارف
۲۶۳	د) ایرج میرزا
۲۶۴	هـ) محمدرضا عسفی - یرزاده (بی)
۲۶۸	و) پروین اعتصامی
۲۷۲	ز) نیما یوشیج
۲۸۱	فصل دوم: پروین اعتصامی از نگاهی دیگر (دکتر اسحاق)
۲۸۷	فصل سوم: فروغ فرخزاد (گردهاری نیکو)
۳۰۷	فصل چهارم: میراث داستان‌نویسی جلال آل‌احمد (ماکلین)
۳۱۷	توضیحات پارهٔ سوم
۳۲۹	پارهٔ چهارم: مطبوعات در ایران
۳۳۱	فصل اول: مطبوعات ایران پس از جنگ جهانی اول (حسن مقدم)
۳۵۳	فصل دوم: مطبوعات ایران از سال ۱۳۲۰ تا ۱۳۲۶ ش. (الول - ساتن)
۳۵۳	الف) درآمد
۳۶۱	ب) نشریات منتشره ایران از سال ۱۳۲۰-۱۳۲۶ ش. / ۱۹۴۱-۱۹۴۷ م.
۳۶۹	۱. نشریات فارسی
۴۳۶	۲. به زبان ارمنی
۴۳۷	۳. به زبان ترکی
۴۳۷	۴. به زبان کردی
۴۳۸	۵. به زبان انگلیسی
۴۳۸	۶. به زبان فرانسه
۴۳۸	۷. به زبان روسی

۴۳۹	۸ به زبان لهستانی
۴۳۹	ضمیمه
۴۳۹	الف) به زبان فارسی
۴۴۰	ب) به زبان کردی
۴۴۱	پاره پنجم: ادبیات نوین ایران در فاصله دو انقلاب (محمدرضا شفیعی کدکنی)
۴۴۳	فصل اول: دوره قاجار (دوره بازگشت و تکرار)
۴۴۴	الف) ویژگیهای سبک بازگشت
۴۵۱	ب) نثر فارسی در دوره قاجار (از پایان دوره صفوی تا...)
۴۵۳	ج) شعر فارسی در دوره قاجار (ادبیات زندگی، ادبیات مردم)
۴۵۴	الف) شعر که زندگی است
۴۵۵	ب) ویژگیهای شعر دوره مشروطه
۴۶۰	ج) چهاردهای نخست شعر دوره مشروطه
۴۶۲	د) نثر دوره مشروطه
۴۶۳	فصل سوم: پس از کودتای ۱۲۹۰/۱۹۲۱ (دستاوردهای زمستان سیاه)
۴۶۵	الف) جریانهای شعر فارسی
۴۶۷	ب) نیما یوشیج و تجربه‌های او
۴۷۱	فصل چهارم: پس از جنگ جهانی دوم (دوره گذر از تجربه و نوآوری)
۴۷۱	الف) شعر فارسی پس از جنگ جهانی دوم
۴۷۵	ب) داستان‌نویسان معاصر ایران
۴۸۲	ج) نمایش در ایران معاصر
۴۸۵	نمایه

پیش از هر چیز

سی سال پیش که چاپ نخست «ادبیات نوین ایران» منتشر شد در واقع ادای دینی بود به کوشندگان و پویندگان این ادبیات و نیز شور و علاقه‌ای که بدان داشتم و دارم. آن علاقه، در آن ایام البته خالی از زحمات و کال‌بینیها و زخم‌تیه‌ها نبود. شاید به همین سبب همواره در تجدید چاپ آن تعلل می‌کردم تا فرصتی فراز آید و تجدیدنظری صورت گیرد. حال پس از سی سال که این فرصت دست داده، تلاش کردم تا آن را از غبار خامیها و کزتابها بیالایم و چهره‌ای کاملاً جدید بدان بدهم. در چاپ خاص دست کم دو کار عمده صورت گرفت. اول زبان و بیان آن در حد توان دگرگون شد. واژه‌های قدیمی و ندرت‌های ترجمه چاپ اول رهایی یافت و به زعم نگارنده روان‌تر و آراسته‌تر شد و بعضی از واژه‌های آن ترکیبی مأنوس و تازه به خود گرفت. دوم مباحثی جدید از برای تکمیل و تکوین مضامین و موضوعات آن گنجانده شد.

در مقدمه چاپ اول این کتاب از بعضی خصایص و ابتکار و تجدد و گسترش و چیرگی اندیشه‌های نو در ادبیات معاصر ایران صحبت شده بود که در ادبیات کهن ما پیشینه‌ای نداشت. در حقیقت ادبیات معاصر با بهره‌یابی از مقولاتی چون انسان‌داری و محدودیت انسان در منطق جهانی، معنایی تازه یافت و در پرورش نسلی نو با ایده‌های نو بداندگی خود را از ادبیات قدمایی سرعت بخشید و زبانی زلال و روان و خوش آهنگ پیدا کرد. بر این اساس، ثرفای مفاهیم و مضامین نو خود افزود و مایه چشمگیری از زبان و بیان و فصاحت و سهولت و روانی را در نظم و نثر به نمایش گذاشت.

در حقیقت معادله‌ها و مؤلفه‌هایی چند نوباوگی و نوبارگی ادبیات جدید را تعریف و تأمین و آن را یکسر از کهن‌بارگی ادبیات قدمایی رها کرد و این نواخواهی را حتی در شعر قدمایی نیز جلوه داد. عوامل مؤثر اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی برآمده از تحولات زمانه، جدایی و تقابل ادبیات جدید و قدمایی ایران را قطعی کرد. سلطه بدون معارض ادبیات کهن را فرو ریخت و آن را از درون دربارها بیرون کشید و به درون جامعه راند و از انحصار اشرافیت درآورد. بسط و گسترش سواد در بین عامه مردم، توسعه چاپ و انتشارات و بسط رویکردهای

نو در حیات اجتماعی ایران و رواج مطبوعات و نشریات و رسانه‌های گروهی، جریان متلاطمی پدید آورد که در نسوج و مسامات ادبیات معاصر ایران منعکس شد.

این تحولات پیش از هر چیز زبان ادبیات را تکان داد. کنجکاوی و پژوهندگی هوشمندانه کوشندگان این عرصه، زبان فرسوده و ناهموار گذشتگان (قاجاری و صفوی) را پالود و با توسل به آموزه‌های جدید بیان عالمانه گذشته را با بیان عامیانه در آمیخت و نثری پخته و زیبا پر دامنه و بر وفق سلاطین عموم پرداخت و سبک و سیاقی نو پیش رو نهاد.

ادبیات معاصر بسیاری از مایه‌های فکری سده‌های پیشین را وانهاد و از آزادی اندیشه و بیان و الغای سنتها و امتیازهای کهن دفاع کرد. جهت‌گیری اجتماعی و سیاسی آن و جهان‌نگریهای گوناگون کوشندگان شعر و نثر ذهن و ضمیر مخاطبان را به ارتعاش درآورد و یانش را در مجموعه‌های گوناگون ادبی انعکاس داد. آراء و عقاید گوناگون عواملی از برای ترفیع احساسات شاعرانه و ذوق ادیبانه شد. رسالت و تعهد روشنگرانه و روشنفکرانه به میان خزید و ادبیات را از مشروطیت به بعد، آکنده از توپ و توفندگی کرد و انسان ایرانی را در آستانه دنیای دگرگون سازنده قرار داد.

ادبیات مدرن بران بکسر جدال بین کهنه و نو بود و نو را در حدود مایه‌های خود به کرسی نشاند و جهت‌های فکری تازه‌ای را، وی خوانندگان گشود. جملگی این تحولات در گستره نثر بیش از چارچوبه شعر رخ داد.

شعر در حصار عروض قدما و نظم‌های تازه بود و شاعر تا این زنجیرها را از هم بگسلد و فرم آن را بشکند و شعر نو را پدید آورد، بر فرسنگها از آن پیشی گرفته بود و با بلاغت و روانی و سادگی به ویژه در عوالم روزنامه‌نگاری و ادب داستانی و نمایشی و نقادانه صورتی دیگر از زندگی فرهنگی مردم شده بود. انطباق نثر با روحیات مردم سریع تر صورت گرفت، گرچه شعر با مایه‌ای از ذوق و شوق و حسن سلیقه به زندگی مردم، مایه تازه بخشید و در زیست مشترک آنها با چهره‌ای نو عرض وجود کرد.

ادبیات نوین ایران چشم‌اندازی وسیع دارد. در آن ادب و سیاست به طرزی بارز و روشن ملازم هم هستند و همین خصلت بدان دریچه و دیدگاهی تازه می‌بخشد و سامان و ساختار آن را به کل یگانه می‌کند.

سبکها و اسلوبهای مختلف را می‌آزماید و افقهای بس فراخ را رو در روی خواننده می‌گشاید. در نثر، ادب داستانی و نمایشی و نقادی و رسانه‌ای را فرا روی می‌نهد. ادبیات داستانی روشنگریها و روشن‌نگریهای اجتماعی و فرهنگی را وجهه همت خود قرار می‌دهد و در زوایا و مضامین مختلف از تاریخی و عاشقانه و ماجراجویانه تا اجتماعی و سیاسی،

کار مایه‌ای درخور پدید می‌آورد. ادبیات نمایشی هم راه به چنین برداشتها می‌گشاید و با تکیه بر استعداد و قریح بومی با زندگی مدرن ایران هم‌آوا می‌شود.

ادبیات در وجه کلی و در حیطه نقادی با تکیه بر علیت و عینیت علمی و روشن‌اندیشی و خردورزی دامنه کار را به عرصه‌های مختلف از تحقیق و پژوهش در خود ادبیات (نظم و نثر) گرفته تا هنر و مذهب و جامعه و سیاست و اقتصاد می‌کشاند و با تکیه بر نقدی سازمان‌یافته ارزشهای انسانی و اخلاقی را بسط می‌دهد و در تمامی این عرصه‌های آگاهی و دانش از زبانی ظریف و سهل و روان بهره می‌گیرد. در حوزه شعر (فرم و محتوا) صورخیال و قالبهای پیشین را یکسره دگرگون و عنان زبان را رها می‌کند و با هنرنمایی و مایه‌گیری از راه رسمها و معناهای بومی و جهانی بر پروردگی و پختگی و پرداختگی آن می‌افزاید. طبعی است که شکافتن و شرح دادن و دریافتن این عرصه‌های وسیع ادب معاصر یک تنه در یک جلد نمی‌گنجد و دامنه‌ای فراتر از آن می‌طلبد. از این رو کتاب حاضر می‌تواند تنها جزئیات نما کلیت کارستان ادبیات نوین ایران باشد و جدا از راهبرد و اشارات خویش راه را برای تنوع و شورانه و وسیع‌تر دیگر بگشاید.

این نکته گفتنی است که مباحث این کتاب از ذهن و زبان و ضمیر ادب‌پژوهان خارج از کشور (جز دکتر شفیع کدکنی) در باب ادبیات معاصر ایران منشأ می‌گیرد و طبعی است که مایه‌هایی از دید و برداشت و رویکردهای فکری آنها را در التزام خود دارد. مباحث از منابع مختلف انتخاب، تدوین و ترجمه شده است. با یک نظر اجمالی به نویسندگان این مباحث، خاستگاه جغرافیایی و فرهنگی آنها روشن می‌شود.

مادام وراکوویچکوا از اهالی چکسلواکی پیشین و از شاگردان زبان و ادبیات ایران‌شناس آن دیار؛ آلساندرو بوزانی ایران‌شناس اهل ایتالیا؛ پی‌تر آوری استاد زبان فارسی در دانشگاه کیمبریج؛ الول ساتن استاد زبان فارسی دانشگاه ادینبرو اسکاتلند؛ میلوش بورکی استاد زبان فارسی الاصل و مقیم ایران در جنگ جهانی دوم؛ منیب الرحمن ایران‌شناس و استاد زبان فارسی در دانشگاه علیگره هند؛ محمد اسحاق استاد زبان فارسی دانشگاه کلکته هند؛ گردهاری تیکو ایران‌شناس و ادب‌پژوه ادبیات معاصر ایران در دانشگاه اوهایو آمریکا؛ پی‌تر چلکووسکی تعزیه‌شناس و ادب‌پژوه آمریکایی؛ مایکل هیلمن ادب‌پژوه ادبیات معاصر ایران در آمریکا.

مباحث کتاب در پنج پاره و هر پاره در چند فصل تدوین شده است. با اینکه مباحث هر پاره

هریک به تنهایی استقلال دارد از بعضی لحاظ گاهی هاله‌ای از تکرار را البته از زاویه دیدی جدید باز می‌تاباند. این نکته البته از ارزش کل کتاب نمی‌کاهد چون هر پژوهشگری با برداشت و بافت خاص کلام خویش گفتنیها را باز می‌گوید و با دید و دریافتی تازه سخن را به پایان می‌برد. خود این نوع نگاهها دربرداشت نهایی، نوآور و نونگر است و قطعاً اطلاع و ایده‌ای جدید برای خواننده دارد.

اصولاً کتابهایی از این دست همواره لغزشها و خرده‌هایی برای خرده‌گیران دارد؛ بر قواعد رفتاری و گفتاری متین و عالمانه خرده‌گیران ارج می‌نهم و بر این نکته تأکید می‌ورزم که در پس پشت فراز آمدن این کتاب چیزی جز علاقه به دانش‌افزایی در قلمرو ادبیات مدرن ایران نبود. چاپ جدید کتاب را انتشارات کلک سیمین به عهده گرفت و دقت و کمال کار را پشیران آن کرد. دغدغه‌های دقیق دکتر معظمی گودرزی مدیر انتشارات کلک سیمین، خانم پروانه خادمی و آتنا موسوی ستودنی است و آن را پاس می‌دارم. بر سر این مطلب بر می‌گردم که ارج معری این کتاب اجر آنهایی باشد که حضور در قلمرو علوم انسانی را ذخیره حیات مردم خود در دست و پا می‌زنند و ترقی و تعالی آن لحظه‌ای باز نمی‌مانند.

ی. آژند

۱۳۹۳/۰۱/۱۵

تهران